

ศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์

Faith of Dhamma in Buddhism of the buddhists in the Era of Globalization

พระสุพิทักษ์ โตเพ็ง

PraSupitak Topheng

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยชินวัตร

Doctor of Public Administration Program, Shinawatra University

Received: October 26, 2018

Revised: December 12, 2018

Accepted: December 13, 2018

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษา (1) ศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ (2) ปัจจัยที่มีผลต่อศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ (3) นำเสนอแนวทางการพัฒนาหรือยกระดับศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ให้ยั่งยืนสืบทอดต่อไป ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม สถิติบรรยาย (Description Statistics) คือ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และการวิเคราะห์การถดถอยแบบเชิงพหุคูณ (Multiple - Regression Analysis) ผลการวิจัย พบว่า (1) ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนยังคงมีศรัทธาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ต่อเนื่อง ภายใต้อิทธิพลของทั้งภายในและภายนอกศาสนา (2) ปัจจัยด้านเครือข่าย ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมและปัจจัยด้านการสื่อสารมวลชน มีผลกระทบต่อศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ โดยทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สามารถอธิบายความผันแปรของศรัทธาในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาได้ ร้อยละ 62.20 (3) แนวทางการพัฒนาศรัทธา หรือยกระดับศรัทธาในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา จะต้องมีการนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดย (1) พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เจ้าอาวาส ต้องพัฒนาตนเองในการบริหารจัดการวัดโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (2) “เปิดวัด” ให้ชุมชนเข้าร่วมรับผิดชอบการดำเนินการกิจการของสงฆ์มากขึ้น (3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องกำหนดนโยบายในการรื้อฟื้นความเข้าใจว่าพุทธบริษัท มีหน้าที่ในการสร้างศรัทธาในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ศรัทธา ความเชื่อ, หลักธรรม คำสอน, พุทธศาสนา, พุทธศาสนิกชน, ยุคโลกาภิวัตน์

Abstract

This research to compare the opinions of the globalized Buddhists in the Bangkok metropolitan area and outside the Bangkok metropolitan area to the belief in the precepts of the Buddhist world, to present the knowledge of the development of Buddhism. Elevated faith in the

principles of Buddhist teachings in Buddhism globalization sustainable passed away. Use a mixed methodology. Descriptive Statistics (Frequency, Percentage, Mean, and Standard Deviation) and Multiple-Regression Analysis. The research found that (1) individual factors in different areas affect faith, belief in Buddhist doctrine, precepts of globalization (2) factors influencing faith, belief in Buddhist doctrine in the globalization era. Leadership Participatory Factors and Mass Communication Factors Influence on Faith, Belief in the Doctrine of Buddhism in the Globalization Era At the 0.05 level, the variance of beliefs, beliefs, and beliefs in Buddhism was 27.25% (3) knowledge of Public Administration in the Development of Faith, Faith Or raise the faith, faith in the principles of Buddhist teachings of the Globalization of the Buddhist era. It must have and lead to concrete action in the midst of changing social conditions. The key elements are as follows (3.1) the succession of Buddhism is a mission of the monks. It consists of monks who act as pastors. And monks in the temple. The monk who served the abbot There is a need for self-improvement in leadership. Measure the business using a participatory process. The opportunity for the monk in the temple. Buddhists around the temple and /or other persons involved in the management of the temple business (3.2) temple is religious place, Buddhist company, religious activities. There must be more social roles. With public activities. The relationship between the monks and the people is tightened. Use as a moral. Unique culture. The opportunity for all Buddhists to participate equally, as well as “open the temple” to the community to participate more responsible for the conduct of ecclesiastical affairs (3.3) religious organizations are the governing bodies of Buddhist monastic organizations. They have to set a policy to revive Buddhists who are interested in Buddhism. Buddhist monks and Buddhists It is the same duty to create the faith, the principles, the teachings of Buddhism to continue to exist.

Keywords: Faith, Dhamma, Buddhism, Buddhists, Era of globalization

บทนำ

ศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่งในหลายสถาบัน และเป็นองค์ประกอบของสังคมที่สำคัญอย่างยิ่งที่มีอิทธิพลในการจัดระเบียบสังคมให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมและจริยธรรม เพื่อให้สังคมเป็นอยู่อย่างมีระบบเป็นระเบียบเรียบร้อย ดินงาม และสงบสุข อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นมรดกล้ำค่าคู่บ้านคู่เมือง ของประเทศไทย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบอริยสัจ 4 ด้วยวิธีที่เป็นการฝึกจิตด้วยสติ จนถึงซึ่งความรู้แจ้งในสรรพสิ่ง ทรงสอนให้มนุษย์ทำบุญ รักษาศีล และภาวนาเพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพ้นทุกข์ของมหาชน ทั้งนี้ “มองว่า ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาคุณค่าแท้ให้ แก่ชีวิตเพื่อเข้าถึงความสำเร็จและความจริงสูงสุด มีองค์

ธรรมที่สำคัญ คือ ปัญญา เป็นฐานในการสนับสนุน มุ่งให้ใช้ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา (สัทธาญาณสัมปยุต) คือ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ประกอบด้วยปัญญาหรือ กลั่นกรองแล้วจากปัญญา เพื่อป้องกันไม่ให้ความเชื่อนั้น เป็นศรัทธาที่มกมายโดยปราศจากปัญญาก่อนลงใจเชื่อสิ่งใด” “พระพุทธศาสนาประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ คือ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี ศาสดา และศาสนธรรม เป็นองค์ประกอบหลักที่มั่นคง “ศาสนบุคคล” ซึ่งหมายถึง “พุทธบริษัท” ทั้ง 4 ได้แก่ “ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นตัวแปรสำคัญ มีหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการประพฤติปฏิบัติ ตามหลักธรรมคำสั่งสอนและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน

ต่อไป หนึ่งในพุทธบริษัทที่ได้รับการตั้งข้อสังเกตในเชิงลบมากที่สุด คือ “พระภิกษุ” โดยคำถามที่ว่า “พระสงฆ์บางรูปกำลังเป็นต้นเหตุแห่งวิกฤติศรัทธา” (พระมหาพรหมมหาโส, 2556) ที่มากับ “สังคมโลกาภิวัตน์” ขวสารสารสนเทศ จากการประพจน์ผิดพระธรรมวินัยของพระภิกษุผ่านสื่อต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิดสถานการณ์วิกฤติศรัทธาความเชื่อต่อพระภิกษุในสังคมไทย นำไปสู่ปัญหาศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตนของพุทธบริษัทและการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนอันเป็นเครื่องมือสำคัญในการกล่อมเกล้าจิตใจของพุทธศาสนิกชนสังคมไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ “กำลังเผชิญกับวิกฤติความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรม และมีแนวโน้มเป็นสังคมปัจเจกมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้พุทธบริษัทส่วนหนึ่งมุ่งแสวงหาความสุขส่วนตัวผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ ละเลยการประพฤติปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระธรรมวินัย ส่งผลให้สถาบันทางสังคมมีแนวโน้มอ่อนแอ ขาดความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมทางสังคม ขาดการเอื้อเฟื้อ เอื้ออาทร การใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาตามหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนามีแนวโน้มลดลง ส่งผลให้มีความมึนงงและจริยธรรมของคนในสังคมเสื่อมถอย” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2016) ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่จะส่งผลต่อความมีระบบเป็นระเบียบเรียบร้อย ดึงดูด และสงบสุข

วิกฤติการณ์ศรัทธาความเชื่อและภาพลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏให้เห็นเชิงประจักษ์ดังกล่าวข้างต้น มีแนวโน้มสู่ความรุนแรงมากขึ้น หากไม่มีการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากสถานการณ์ของโลกยุคโลกาภิวัตน์แล้ว การแก้ไขปัญหาศรัทธาความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและภาพลักษณ์ขององค์กรทางศาสนาจะเป็นสิ่งที่ลำบากยิ่งต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์
2. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์
3. นำเสนอแนวทางการพัฒนาหรือยกระดับศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา

ของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ให้ยั่งยืนสืบทอดต่อไป

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ไม่สามารถนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา มาทำการพิสูจน์ทุกทฤษฎีได้ เนื่องจากความหลากหลายของทฤษฎีที่มีผู้ทำการศึกษาไว้มากมาย ผู้วิจัยจำเป็นต้องเลือกทฤษฎีที่สอดคล้องและเหมาะสมกับโลกาภิวัตน์มาทำการพิสูจน์เท่านั้น โดยกำหนดตัวแปรต้น จากทฤษฎีเครือข่ายทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม และทฤษฎีสื่อสารมวลชน ดังนี้

ทฤษฎีเครือข่าย มาการเร็ต (Margaret, 1999, p. 106) อธิบายว่า ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงกระบวนการ ระบบจัดเป็นความสัมพันธ์ในมิติของความ เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง และได้ถูกนำมาอธิบายในรูปแบบของแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่มองถึงกระบวนการของสรรพสิ่งว่ามีการประสานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อกำกับความเป็นไปของการทำหน้าที่ตามระบบนั้นๆ ให้มีความสัมพันธ์และมีความเป็นปกติยิ่งขึ้น (ธีรวิทย์ กายแก้ว, 2556, หน้า, 20-21) กล่าวถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จของเครือข่ายมี 5 ประการ 1) ความเข้าใจ 2) ความเป็นประชาธิปไตย 3) ความจริงใจ 4) การจัดการ เครือข่าย 5) การสื่อสาร, ริตเซอร์ (Ritzer, 1992, p. 299-300) 1) ยิ่งบุคคลคาดหวังจากการทำกิจกรรมใด เขาก็ยิ่งมีแนวโน้มจะกระทำกิจกรรมนั้นมากขึ้น 2) ยิ่งบุคคลได้ทำการแลกเปลี่ยนรางวัลกับคนอื่นบ่อยครั้งเท่าใด โอกาสในการเกิดความผูกพันระหว่างกันจะมีมากยิ่งขึ้น และความผูกพันนี้จะกำหนดกิจกรรมแลกเปลี่ยนของทั้งสองฝ่าย

ทฤษฎีภาวะผู้นำ โดยดาฟท์ (Daft, 2003, p. 5) อธิบายว่า ภาวะผู้นำเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leader) และผู้ใต้บังคับบัญชา (Followers) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Shared Purposes), ภารตี อนันต์นาวิ (2551, น. 77-78) ภาวะผู้นำ มีความสำคัญต่อองค์การ 1) เป็นส่วนที่ดึงดูดความรู้ความสามารถต่าง ๆ ในตัวผู้บริหารออกมาใช้ 2) ช่วยประสานความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในหน่วยงาน 3) ช่วยโน้มน้าวชักจูงให้บุคลากรทุ่มเทความรู้ความสามารถให้แก่ องค์การ 4) เป็นหลักยึดให้แก่บุคลากร, รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2551, น. 73-74) ลักษณะส่วนตัวที่เป็นภาวะผู้นำที่มี

ประสิทธิผลด้านคุณภาพ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) ความสามารถพิเศษ (Charismatic) (2) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) หรือผู้นำที่มีใจผู้ตามให้กระทำตามที่ตนต้องการ (Inspirational Leadership) (3) การกระตุ้นทางปัญญาหรือแรงกระตุ้นด้านสติปัญญา (Intellectual Stimulation) และ (4) การคำนึงถึงความเป็นเอกัตบุคคลหรือการให้ความสำคัญรายบุคคล (Individualized Consideration) มีวีโรจน์ สารัตนะ (2555, น. 13) กล่าวถึงองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำที่มีอิทธิพลอันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ 1) ผู้นำและผู้ตาม (Leaders Followers) 2) การมีอิทธิพล (Influence) 3) วัตถุประสงค์ขององค์การ (Organizational Objectives) และมีความท้าทายนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผล 4) การเปลี่ยนแปลง (Change) 5) คน (People)

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม โดยมณวิภา ชูภิวน (Monwipa Choopiban, 2009, น. 42) กล่าวว่า “หากสามารถสร้างความสัมพันธ์บนความพยายามในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมร่วมกันแล้ว ความปรารถนาดีต่อสังคมส่วนรวมน่าจะเป็นความรู้สึกที่แข็งแกร่งที่แทรกซึมเข้าไปในจิตใจของคนในชุมชนมากพอที่จะเกิดการกลมเกลียวของสังคม (Socialization) ให้มีทัศนคติที่ดีและตระหนักถึงความสำคัญของคุณค่าและมีความปรารถนาดีที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน โดยไม่รู้ตัว จนกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างวัฒนธรรมมาภิบาล” การให้ความสำคัญในแง่จิตใจจึงเป็นอีกบริบทหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามได้ในการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม, พระศรีวิสุทธิโกศล (2546 น. 106) วัดหรือพุทธบริษัทนั้นถือเป็นทั้งทางจิตใจและในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างการรวมกลุ่มสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่เข้ามาช่วยกันพัฒนาสถาบันศาสนาโดยจิตสาธารณะเพื่อสังคม การบริหารจัดการการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องมองที่พื้นฐานของกิเลสของคนตามความต้องการของคน เพื่อเป็นเครื่องมือหนึ่งในการก้าวข้ามกิเลสไปสู่จุดมุ่งหมายของการหลุดพ้นจากความทุกข์และสังคมมีความสุขอย่างยั่งยืน กระบวนการมีส่วนร่วมจึงถูกแฝงไว้มากมายในหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาแต่หลักที่สำคัญและเป็นหลักพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในพระพุทธศาสนา คือ หลักพุทธบริษัท 4 อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาต่างเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเป็นผู้มีภาระหน้าที่ในการรักษาและ

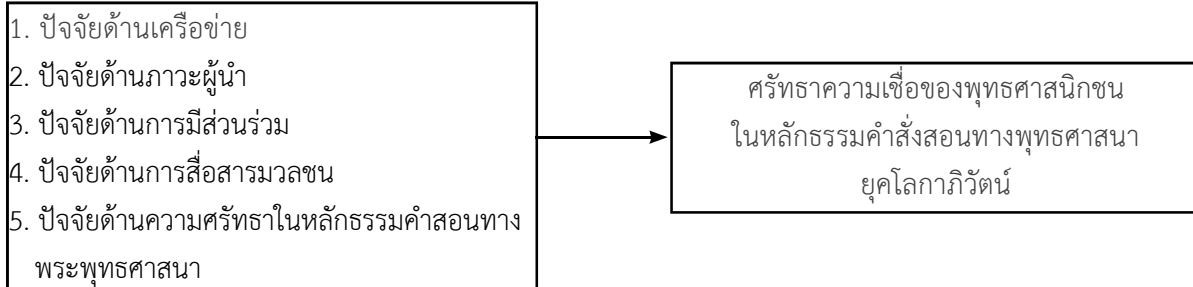
สืบทอดพระพุทธศาสนา

ทฤษฎีสื่อสารมวลชน โดย Wright, 1959 อ้างถึงใน Severin และ Tankard Jr., (2001) ลักษณะสำคัญของกระบวนการสื่อสารมวลชน 3 ประการ ดังนี้ 1) มุ่งเผยแพร่ไปยังผู้รับสารกลุ่มค่อนข้างใหญ่ หลากหลายและไม่เป็นที่รู้จักมักคุ้นกับผู้ส่ง 2) สารถูกถ่ายทอดเป็นสาธารณะและมักไปถึงผู้รับสารในเวลาเดียวกันหรือพร้อมกัน โดยมีลักษณะปรากฏให้รับรู้แบบผ่านหูผ่านตาแล้วหายไป 3) ผู้ผลิตและส่งสารมักจะดำเนินงานโดยองค์การที่ซับซ้อนและมีค่าใช้จ่ายสูง, ลาสเวลล์ (1948, 1960) หน้าที่หลัก 3 ประการของสื่อมวลชนต่อสังคม 1) สอดส่องดูแลและวิจารณ์สิ่งแวดล้อมให้กับสังคม 2) ประสานเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของสังคมหรือสมาชิกในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคมทำให้สังคมเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ 3) ถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับสมาชิกจากรุ่นหนึ่งสืบทอดไปสู่รุ่นใหม่ ๆ

ความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยพระชัยพร จนทวิโส (จันทวงศ์) (2555) ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้แสดงศรัทธาไว้ 2 ประการ คือ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา กับ ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ศรัทธา หมายถึง อริโมกข์ ที่เป็นทางผ่านของผู้ได้เริ่มเข้าสู่วิปัสสนาญาณ เมื่อเกิดปัญญาหยั่งรู้ในรูปนามที่มีความแปลกประหลาดอัศจรรย์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2552) กล่าวว่า “ตัวเชื่อมที่ทำให้มิตรนั้นเข้ามามีอิทธิพลชักจูงได้ หรือปัจจัยเครื่องเชื่อมระหว่างมิตรกับอิทธิพลที่เกิดขึ้นในใจ ก็ได้แก่ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ความนิยมชมชอบ ความซาบซึ้งใจ ที่เรียกว่า “ศรัทธา” เมื่อมีศรัทธาแล้ว หรือทำให้เกิดศรัทธาได้แล้ว ถึงตัวมิตรจะอยู่ไกล ไม่คลุกคลี ก็มีอิทธิพลได้ ถึงตัวมิตรจะอยู่ใกล้ แต่ถ้าไม่มีศรัทธา ก็หาอิทธิพลชักจูงไม่ได้, เสฐียร พันธงสี (2549, น. 36) เห็นว่า ศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวงเกิดจาก ศรัทธา 2 ประการ ศรัทธาประเภทใดประกอบด้วยวิชา เป็นญาณวิปยุต ศาสนาที่เกิด ก็ตั้งอยู่ไม่ได้นาน เพราะไม่มีเหตุผลตามธรรม ส่วนศาสนาที่เกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้นานนั้นเกิดจาก ศรัทธา อันเป็นสัมปยุตด้วยปัญญา และปฐมพงษ์ โพร้ประสิทธิพันธ์ (2560, ออนไลน์) ว่า ปัญญาชนในประเทศทุนนิยมทั่วโลกเวลานี้คงเอือมระอา กับ “ทุนนิยมเสรี” หรืออีกชื่อหนึ่งว่า กระแสโลกาภิวัตน์กันไม่น้อยและก็คงเห็นชัดเจนแล้วว่าแม้แต่ศาสนาเท่านั้นที่จะ

ช่วยเปลี่ยนให้มนุษย์มีความเป็นผู้เป็นคน (ใจสูง) มากขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยด้านเครือข่าย ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านการสื่อสารมวลชน ปัจจัยด้านความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีผลกระทบต่อศรัทธาความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณสนับสนุน วิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และพรรณนาความ สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่า t-test ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร กำหนดให้หน่วยการวิเคราะห์ข้อมูล (Unit of Analysis) คือ พุทธศาสนิกชนที่มารับฟังธรรมจากวัดต่าง ๆ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในวันสำคัญทางศาสนา เดือนธันวาคม 2559 จำนวน 6,000 คน จากเขตปกครองในใจกลางกรุงเทพมหานคร จำนวน 1 เขต ได้แก่ เขตพระนคร และนอกใจกลางกรุงเทพมหานคร

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่ใช้ในระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือ พุทธศาสนิกชนที่เป็นผู้ปฏิบัติธรรม และตัวแทนองค์กรทางพุทธศาสนา คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) จำนวน 22 คน ประกอบด้วย กลุ่มตัวแทนพุทธศาสนิกชน จำนวน 17 คน และกลุ่มตัวแทนองค์กร

พุทธศาสนา จำนวน 5 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ คือ พุทธศาสนิกชนที่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมจากวัดเขตพระนคร เขตห้วยขวาง-ดินแดงและเขตบางกะปิ สุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multiple Random Sampling) และสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมี 2 ประเภท คือ กรอบแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) และแบบสอบถาม (Questionnaire)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายตามที่ได้ติดต่อประสานงานไว้ พร้อมทั้งอธิบาย และชี้แจงในการตอบแบบสอบถาม ในส่วนการสัมภาษณ์ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นรายบุคคลในช่วงเวลาที่ได้นัดหมายไว้กับผู้ให้ข้อมูลตามที่เห็นสมควร

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากการสังเกตการณ์ของแต่ละผู้ให้ข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์สร้างข้อสรุป โดยใช้รูปแบบอุปนัย (Inductive Method)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ดำเนิน

การวิเคราะห์ข้อมูล และประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระแต่ละตัว กับตัวแปรตาม ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยพหุเชิงชั้น (Hierarchical Regression Analysis)

ใช้สถิติบรรยาย (Description Statistics) คือ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) สำหรับอธิบายลักษณะข้อมูลทั่วไป และวิเคราะห์สัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อศรัทธา ความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ สถิติวิเคราะห์การถดถอยแบบเชิงพหุ (Multiple-Regression Analysis)

ผลการวิจัย

ศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ สามารถสรุปได้ ดังนี้ วัดอุประสงค์ที่ 1 ศึกษาศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า “ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนยังคงมีศรัทธาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง รวมทั้งมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนพระพุทธศาสนา” โดยอริยสัจ 4 เป็นคำสอนเรื่องการดับทุกข์ที่จัดเป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดของพระพุทธเจ้า ซึ่งคำสอนระดับสูงนี้จะเน้นเรื่องความเชื่อมาก โดยจะสอนให้ใช้ปัญญาหาหนทางความเชื่อ ซึ่งในปัจจุบันศาสนาพุทธได้เผยแพร่ไปทั่วโลก มีจำนวนผู้นับถือส่วนใหญ่อยู่ในทวีปเอเชีย ทั้งในเอเชียกลาง เอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งกระจายไปทั่วโลก ประมาณ 700 ล้านคน ในหลายประเทศ ศาสนาพุทธจึงเป็นศาสนาสากล เป็นอู่อารยธรรมไทยที่มอบให้แก่อารยธรรม “พุทธศาสนิกชนส่วนมากมีศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาอยู่อย่างต่อเนื่อง” มีความเข้าใจในเรื่องศรัทธาและปัญญา, อริยสัจ 4, การมุ่งเน้นเรื่อง การพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ซึ่งสามารถสนับสนุนข้อคิดเห็นจากข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่า ระดับศรัทธาความเชื่ออยู่ในระดับปานกลาง

วัดอุประสงค์ที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า “ปัจจัยด้านเครือข่าย ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัย

ด้านการมีส่วนร่วมและปัจจัยด้านการสื่อสารมวลชน มีผลกระทบต่อศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์” โดยองค์ประกอบทุกองค์ประกอบมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สามารถอธิบายความผันแปรของศรัทธาในหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาได้ร้อยละ 62.20

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการพัฒนาหรือยกระดับศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า แนวทางที่จะต้องมีและนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดย 1) พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เจ้าอาวาส จำเป็นต้องพัฒนาตนเองในเรื่องการบริหารกิจการวัดโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม 2) วัด ต้องมีการปรับบทบาทรับใช้สังคมมากขึ้น “ด้วยการดำเนินกิจกรรมด้านสาธารณะ ปรับความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์และประชาชนให้กระชับแน่นยิ่งขึ้น ใช้ความเป็นกลยุธมิตร วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนทุกคนเข้าร่วมอย่างเท่าเทียม” รวมทั้ง “เปิดวัด” ให้ชุมชนเข้าร่วมรับผิดชอบการดำเนินการกิจการของสงฆ์มากขึ้น และ 3) องค์การสงฆ์ปกครองสงฆ์ ต้องกำหนดนโยบายในการรื้อฟื้นให้พุทธศาสนิกชนหันมาสนใจและเข้าใจว่าพระพุทธศาสนา พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนมีหน้าที่เดียวกันในการสร้างศรัทธาในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นสามารถอภิปรายได้ตามประเด็นศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านเครือข่าย การที่ปัจจัยส่วนบุคคลมีศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา อาจจะเป็นเนื่องมาจากการเกิดผลตามทฤษฎีเครือข่าย ที่มีหลักการว่าเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มาร่วมทำกิจกรรมเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม มีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีกระบวนการพัฒนาทางความคิด สมาชิกเกิดการรับรู้ เกิดการสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งนำไปสู่ความเชื่อที่ปรากฏขึ้นจากการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ นวัตกรรมใหม่ จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญของเครือข่ายที่อธิบายถึงกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ของตนเองและเครือข่าย เพื่อให้กระบวนการ

นั้นมีการเลื่อนไหลและเป็นไปอย่างมีระบบ มีความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน โดยพุทธบริษัทต่างก็จะมีเครือข่ายและขยายเครือข่ายต่อไปตามเส้นทางของตน กรณีเครือข่ายของภิกษุ ก็จะมีตั้งแต่สามเณร ลูกศิษย์วัด ลูกศิษย์ที่ให้ความเคารพนับถือ โยมผู้อุปถัมภ์ และพุทธบริษัททั้งสามที่เหลือ ภิกษุณีก็เช่นเดียวกับภิกษุ ส่วนอุบาสกอุบาสิกา เครือข่ายก็จะมีตั้งแต่ลูกหลาน เครือญาติ เพื่อนสนิทมิตรสหายที่มีความคิดและวิถีการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน ดังที่เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2559, ออนไลน์) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 ประการ คือ 1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) มีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์ที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น 2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) รับรู้ เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกันจะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างกันไป 3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) มีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย 4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) สมาชิกในเครือข่ายควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่ายและควรสานต่อความสัมพันธ์แนวนราบ 5. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) ทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็นเครือข่าย 6. การพึ่งพิงร่วมกัน (interdependence) เป็นการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่ายเนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงานและมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่าง 7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย นอกจากนั้นเครือข่ายยังเป็นการร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้และวิธีการต่างๆ

เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือและการเปิดรับในสิ่งที่ใหม่นั้นเสมอ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), 2539) ได้กล่าวไว้ว่า “พระพุทธศาสนาจะเข้าถึงประชาชนได้ดีก็ต้องปรับใช้วิธีการเผยแผ่ให้ทันสมัยทันเหตุการณ์ความเป็นไปในสังคมแต่ละยุคสมัยล้วนมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา” สอดคล้องกับกรกต ชาบัณจิตติ เกษมชาติ นเรศเสนีย์ และอภิศักดิ์ กัลยาณมิตร (2556) ที่พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีเป้าหมายการเผยแผ่เพื่อมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น หนึ่งในยุทธศาสตร์การเผยแผ่ประกอบด้วย 1. สร้างเครือข่าย ลักษณะการเชื่อมโยงหรือการดำเนินงานด้านการเผยแผ่ร่วมกัน โดยการสร้างเครือข่ายสามารถทำได้ทั้งการสร้างเครือข่ายภายในและภายนอก การประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ผลักดันให้การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่ประชาชนอย่างต่อเนื่องและมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน สังคมและประเทศชาติ 2. ขยายพลัง ต้องอาศัยพลังร่วมเป็นตัวขับเคลื่อน คือ ต้องอาศัย บ้าน วัด โรงเรียน หรือเรียกว่า บวร เป็นตัวขับเคลื่อน ทำงานร่วมกัน โรงเรียนหรือสถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีเด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางของพลัง มีความสำคัญต่อการเผยแผ่อย่างยิ่ง เพราะเมื่อเด็กและเยาวชนเหล่านี้รวมตัวกันเข้าจะเกิดเป็นพลังกลุ่ม ซึ่งจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ขยายไปได้เร็ว อีกทั้งพลังของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานพระพุทธศาสนาก็เป็นพลังในการขับเคลื่อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญเช่นเดียวกัน และพระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสสี) (2557) พบว่า การดำรงอยู่ซึ่งพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอยู่อย่างต่อเนื่อง และจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยหนึ่งในยุทธศาสตร์การเผยแผ่ คือ การสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในทางปฏิบัติ ดังนี้ 1. ความเข้าใจในหลักธรรมแห่งตน คือ ความรอบรู้ รู้ซึ่งเห็นจริงตามหลักการของพระพุทธศาสนา 2. ความรู้ในวิธีการสร้างเครือข่ายธรรม เป็นการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น สร้าง

ความเข้าใจในวิธีการเผยแพร่ ให้รู้จักวิเคราะห์ และวิธีการเข้าถึงกลุ่มต่าง ๆ 3. มีคุณสมบัติหรือคุณธรรมของผู้เผยแพร่ 4. รู้จักใช้แก่นธรรมที่ดีที่เหมาะสมกับบุคคล 5. กระจายเครือข่ายองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางด้วยการศึกษา (ปริยัติ) การประพฤติ (ปฏิบัติ) และการทำนุให้บริสุทธิ์เพื่อการพ้นทุกข์ (ปฏิเวธ)

ส่วนอภิธานศัพท์เครื่องดอง, จิตภา ว่างมีศรีสุข และ พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญโญ (กัตติยง) (2558, หน้า 15) สรุปว่า เครือข่าย เป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภทเดียวกัน องค์กรต่างประเภทกัน หรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีหลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม โดยดำเนินงานภายใต้เป้าหมาย และวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่น ๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหนักร่วมกันเป้าหมาย และแผนงานที่จะทำ และธนากร สังเขป (2556, หน้า, 54) กล่าวถึง การสร้างเครือข่ายว่า เป็นการสร้างเครือข่ายกับองค์กรอื่นหรือสังคมอื่น เป็นแนวทางแบบเดียวกับการสร้างมิตร ซึ่งมีส่วนทำให้การทำงานมีพลัง มีความเข้มแข็ง ดำรงอยู่ต่อไปได้แม้จะอยู่ท่ามกลางกระแสการต่อต้านทำลาย ในขณะที่เดียวกันก็จะมีความร่วมมือทำให้เกิดผลการพัฒนาเร็วขึ้น สมบูรณ์ขึ้น สอดคล้องกับสำนักวิจัยสยามเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตโพล (2560) พบว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ จะสามารถช่วยทำให้ผู้คนได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น ขณะที่ร้อยละ 62.79 เห็นว่าการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาจะมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้คนหันมาให้ความสนใจศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น ร้อยละ 58.77 มีความคิดเห็นว่าการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาจะมีส่วนทำให้ผู้คนเข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามร้อยละ 74.08 เห็นว่าในปัจจุบันมีการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่ไม่ถูกต้อง/ผิดไปจากหลัก

ธรรมคำสั่งสอนที่แท้จริง

2. ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ พบว่า ภาวะผู้นำเป็นพฤติกรรมการนำของผู้นำทำให้เกิดการปฏิบัติที่สร้างความเคลื่อนไหวให้เกิดขึ้นในองค์กรตามทิศทางที่กำหนดไว้ ภาวะผู้นำจึงเป็นศิลปะในการทำให้เกิดอิทธิพลในการจูงใจผู้อื่นให้ร่วมปฏิบัติงานมีความเชื่อ ศรัทธาในตัวผู้นำ การนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ก็เพื่อการเป็นผู้นำที่ดี และคำสั่งสอนที่สำคัญ ๆ ของพระพุทธองค์ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำที่ดี หรือวิถีทางของการที่จะเป็นผู้นำที่ดีเพื่อใช้สำหรับเป็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม 10 ประการ, อริยสัจธรรม 4, พรหมวิหารธรรม 4, อคติ 4, คหิสุข 4, สังคะวัตถุ 4, ชันติโสรัจจะ หิริโอตตัปปะ, อิทธิบาท 4, เวสาร์ธกธม 5, ยุติธรรม 5, อปริหานิยธรรม 7, นาถธม 10, กัลยาณมิตรธรรม 7 และบารมี 10 ประการ (ทศบารมี) ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารและจัดการสมัยใหม่ได้ สอดคล้องกับพระสมุห์อภิเศก สิลเตโช (โณมตริก) (2557) ที่ศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมสิทธินายก (เฉลิม พนฺธุรสี) พบว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับ ซึ่งลักษณะของผู้นำในพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะของธรรมราชาและลักษณะของเทวราชา พระเดชพระคุณพระธรรมสิทธินายก (เฉลิม พนฺธุรสี) เป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างของพระสงฆ์ปฏิบัติ มีจริยวัตรที่งดงาม เป็นครูผู้สอนที่ดีที่ปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างเป็นพระเถระที่ปกครองคณะสงฆ์กรุงเทพมหานครด้วยหลักของเมตตาและความยุติธรรม ยึดหลักในวิธีการสอนหรือการแนะนำ ตามหลักผู้นำของพระพุทธเจ้า จนทำให้เห็นว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์กรุงเทพมหานครนั้น ผู้นำองค์กรคณะสงฆ์ไทยในระดับต่าง ๆ สามารถนำภาวะผู้นำ คือ มีการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ สัปปริสธรรม 7 พรหมวิหารธรรม 4 และสังคหวัตถุธรรม 4 ไปประยุกต์ใช้กับตนเองในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน เพื่อขับเคลื่อนองค์กรคณะสงฆ์ ให้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับพระมหานพพล กนตสีโล (สายสินธุ์) (2557) พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำที่เป็นไปได้คือ รูปแบบของการเป็นผู้นำเชิงประสาน หลักธรรมที่มีคุณลักษณะโดดเด่นสำหรับผู้ที่มีภาวะผู้นำ คือ หลักสัปปริสธรรม 7 กรณีศึกษาที่เป็นแบบ

อย่างที่ดีในการปฏิบัติ คือ ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ (นิคม ฐานิสสรมหาเถร) และภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการควรประกอบด้วยแนวทาง 3 ประการ ตามหลักการครองตน ครองคน ครองงาน โดยที่ 1. ส่งเสริมการเป็นผู้นำที่มีหลักสัปปริสธรรม 7 ในการครองตน 2. สนับสนุนการเป็นผู้นำเชิงประสานในการครองคน และ 3. มุ่งเน้นการเป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการบริหารงานทางการสงฆ์ให้ครอบคลุมทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ในการครองงาน และพระใบฎีกาสุรวิมลมหาโล (หงส์คำ) (2558) พบว่า เงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญของการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป คือ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 พระสังฆาธิการจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป แต่ยังคงดำรงไว้ซึ่งเป้าหมายเดิม บทบาทประยุกต์ของพระสังฆาธิการที่จำเป็นอย่างยิ่งได้แก่ บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา บทบาทผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวิเศษ บทบาทนักบริหาร ศรัทธา บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ บทบาทนักพัฒนาสังคม และบทบาทผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยืนนานสืบไป

3. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม เป็นแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ขององค์กรการตัดสินใจกับความรับผิดชอบและร่วมมือในการพัฒนา ตลอดจนปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจส่งผลให้องค์กรศาสนาสามารถขับเคลื่อนไปสู่จุดมุ่งหมายได้สำเร็จ ช่วยขัดเกลาความนึกคิด จิตใจของพุทธศาสนิกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะก่อให้เกิดความศรัทธาในศาสนาพุทธร่วมกันซึ่งจะเกิดผลดีทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนสังคมของประเทศไทย สิ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนในศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาโดยประเพณีที่เด่นชัด เช่น วันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา หรือการทำบุญต่าง ๆ ได้แก่ การตักบาตร

การถวายสังฆทาน การถวายสลากภัต การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การถวายผ้าอาบน้าฝน และประเพณีอื่น ๆ ได้แก่ การบวชนาค การทำบุญเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันครบรอบวันเกิด ครบรอบวันแต่งงาน ครบรอบวันก่อตั้งกิจการ ฉลองความสำเร็จต่างๆ

การมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบออกไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ที่สภาพสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาก็เปลี่ยนไปด้วย อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติกิจของสงฆ์และจริยวัตรต่าง ๆ ก็ยังดำเนินต่อไปในรูปแบบที่แตกต่างออกไป ที่เห็นเด่นชัด ได้แก่ การรักษาศีล การบิณฑบาต การนุ่งห่มจีวรที่ยังคงเป็นไปอย่างเคร่งครัด และในส่วนของพุทธศาสนิกชนก็ยังมีปฏิบัติในการอุปถัมภ์อุปัชฌาย์พระสงฆ์คงเดิม เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เห็นเด่นชัด ได้แก่ การตักบาตร ที่พุทธศาสนิกชนไปตักบาตรตักบาตรพระในตลาด หรือบางคนอาจจะไปตักบาตรตามเส้นทางที่พระออกบิณฑบาตร หรือแม้กระทั่งการร่วมทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ ๆ ทั้งทางศาสนาหรือวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นการแสดงออกของพุทธศาสนิกชนที่ยังยึดมั่นในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา และได้แสดงออกถึงศรัทธาความเชื่อว่าการให้ด้วยการทำบุญตักบาตร สามารถส่งผลให้จิตใจสงบ เยือกเย็นมีความสุขใจเมื่อได้ประกอบกิจกรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับเสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ (2553) พบว่าการเปลี่ยนแปลงการทำบุญภายในวัดโดยการนำจุดเด่นซึ่งเป็นทุนทางสังคมของวัดมาให้บริการแก่ผู้ที่มาทำบุญ อาทิ เช่น การทำบุญตักบาตรหน้าวัด การทำบุญเวียนเทียน โดยแบ่งเป็น 3 รอบ คือ รอบกลางวัน รอบเย็น และรอบค่ำ การจัดโรงเรียนพระพุทธรูป การอบรมพระธรรม การฝึกอบรมสมาธิ การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ การบวชพระภิกษุและสามเณรให้กับบุคคลทั่วไปและกลุ่มชาวเขา การจัดการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย การจัดการกิจกรรมเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ การเปิดโอกาสให้มีการบริหารงานที่ทันสมัย การจัดบรรยายภาคภายในวัดให้เกิดความสงบ สะดวก สมถะและสมานฉันท์เป็นบรรยากาศที่ผู้ที่มาทำบุญได้นำครอบครัวของคนในสังคมเมืองเข้ามาทำบุญได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับพระไพฑูรย์ อารัมภรัตน์ (2555) พบว่า 1) ระดับการมีส่วน

ร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา ในภาพรวม ทั้ง 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมดำเนินงาน การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมตรวจสอบ อยู่ในระดับมาก 2) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ การศึกษา และรายได้ ปัจจัยด้านสังคม คือ การรับรู้ข่าวสาร และระยะเวลาพักอาศัยในชุมชน

4 การสื่อสารมวลชน เป็นกระบวนการติดต่อสื่อสารสู่มวลชนโดยส่งสารผ่านสื่อมวลชน เป็นการขยายโลกทัศน์ให้แก่พุทธศาสนิกชน อาจใช้เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้เกี่ยวกับธรรมะ เปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนา และอาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา และสามารถสนับสนุนระบบและกลไกทางสังคมให้เจริญงอกงามตามหลักธรรม ในปัจจุบันได้มีองค์กรทางพุทธศาสนาหลายองค์กรใช้สื่อหลายประเภทอย่างหลากหลายแตกต่างกันไปตามศักยภาพของแต่ละองค์กร จากความคิดเห็นของประชาชนต่อปัจจัยด้านสื่อสารมวลชนที่มีผลกระทบต่อศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนยุคโลกาภิวัตน์ทุกข้ออยู่ในระดับมาก คือ การเพิ่มสื่อการกระจายข่าวสารช่วยสร้างศรัทธาทาง ขาวฉาวของพระสงฆ์ ในวงการพระพุทธศาสนาในขณะนี้ มีผลทำให้ความเชื่อมั่นหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาลดลง และบุคคลจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากผู้อื่นในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและมุมมองในแง่ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้เพื่อให้เกิดศรัทธาและความเชื่อ อาจเนื่องเพราะสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ยังเป็นไปตามหลักทฤษฎีมหภาค ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชนและระบบสังคม มุ่งอธิบายและคาดคะเนปรากฏการณ์ เกี่ยวกับสื่อสารมวลชนภายในและระหว่างระบบสังคมต่าง ๆ นับตั้งแต่โครงสร้าง (Structure) และหน้าที่ (Function) ของการสื่อสารมวลชนในระบบสังคมชนกลุ่มย่อย (Primary group system) ไปจนถึงแบบการใช้สื่อมวลชน (Patterns of mass media use) ในระบบสังคมชุมชน (Community system) และการกระจายข่าวสารหรืออุดมการณ์ (Diffusion of information or ideologies) ในระดับสังคมระหว่างประเทศ (International systems) ที่เป็นการกิจหลักของพุทธ

บริษัท และองค์กรสงฆ์

การสื่อสารเกี่ยวกับธรรมะ ส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารทางเดียว คือจากพระสู่ชาวพุทธ มีผู้ดูและฟังธรรมะมีจำนวนน้อยซึ่งอาจจะเนื่องมาจากหลายสาเหตุ โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่จะมีภารกิจที่เร่งรีบ รัดตัว เมื่อว่างเว้นจากภารกิจก็อาจต้องการพักผ่อนโดยการดูทีวีตามช่องต่าง ๆ ซึ่งเป็นรายการบันเทิงแตกต่างกัน รายการธรรมะจะนำเสนอในช่วงเวลาภาคเช้าหรือเฉพาะวันพระ รายการธรรมะที่นำเสนอโดยบุคคลในพุทธศาสนา เช่น พระสงฆ์ กลับได้รับความสนใจจากพิธีวีดิทัศน์น้อย ด้วยเหตุผลที่ว่าผู้ชมโทรทัศน์ส่วนใหญ่ต้องการดูรายการประเภทบันเทิงมากกว่ารายการธรรมะที่สื่อโทรทัศน์ไทยมองว่าเป็นรายการประเภทสาระ “สื่อโทรทัศน์หรือแม้กระทั่งสื่ออื่นๆ ที่เป็นองค์กรธุรกิจโดยทั่วไปจะเลือกสื่อบุคคลหรือแนวคำสอนนั้นมากกว่าที่จะเลือกบุคคลที่มีหลักการและแนวคำสอนที่ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย” “ฝ่ายสื่อโทรทัศน์ในเมืองไทยเองก็ไม่ได้สนใจเรียนรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนามากนัก รวมถึงไม่สนใจที่จะลงทุนจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนามาวิเคราะห์ข่าวหรือเหตุการณ์ด้านศาสนาเหมือนสื่อในอเมริกา” ซึ่ง การเผยแพร่ธรรมะผ่านทางอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งชาวต่างชาติที่สนใจศึกษาศาสนาพุทธก็มีมากยิ่งขึ้นตามมาด้วย “เพราะหากจะใช้วิธีการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ เพราะสังคมสมัยปัจจุบัน ประชาชนไม่ค่อยมีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์หรือ ศึกษาพระธรรมคำสอนที่วัดเหมือนสมัยอดีตที่ผ่านมา การเผยแพร่พระธรรมคำสอนผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมากที่สุด ไม่จำกัดเวลา และสถานที่ ผู้ใช้อยู่ที่ไหนเวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสอนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างประเทศ” และณัฐพงศ์ แยมเจริญ วโรชา สุทธิรักษ์ พระเมธาวิสัยรส (2557) พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาของคนรุ่นใหม่ได้ใช้โทรศัพท์มือถือเป็นเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้สื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์บ่อยที่สุดโดยใช้การเชื่อมต่อ ระดับอินเทอร์เน็ตทาง Wireless การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนา พบว่า ส่วนใหญ่มีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาไม่บ่อยโดยส่วนใหญ่มีความถี่ 2 สัปดาห์ต่อครั้งลักษณะการ

เปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาเป็นไปโดยไม่ตั้งใจ ช่วงเวลาที่ใช้เปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาผ่านสังคมออนไลน์เป็นประจำ พบว่าช่วงเวลา 18.01 - 21.00 น. วันที่เปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาคือวันอาทิตย์มากที่สุด

อย่างไรก็ตาม “การที่สื่อบุคคลในพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์สำนักต่าง ๆ ที่มีแนวคำสอนไม่เหมือนกันยังเป็นเหตุให้สื่อพิจารณาเลือกบุคคลและแนวคำสอนในพุทธศาสนาโดยคำนึงถึงการตลาดก่อน แนวคิดไหนสอดคล้องกับแนวทางการตลาดคือสร้างความสนใจ (rating) ให้กับมวลชนมากที่สุด สื่อโทรทัศน์หรือแม้กระทั่งสื่ออื่น ๆ ที่เป็นองค์กรธุรกิจโดยทั่วไปจะเลือกสื่อบุคคลหรือแนวคำสอนนั้นมากกว่าที่จะเลือกบุคคลที่มีหลักการและแนวคำสอนที่ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย” โดยเฉพาะ “สื่ออินเทอร์เน็ตที่เป็นการสื่อสารแบบ 2 ทางทำให้เกิดกลุ่มก้อนจากหน่วย (cell) ต่าง ๆ ที่ไปรวมกันซึ่งก็คือกลุ่มมีความเห็นที่สอดคล้องหรือเหมือนกัน เมื่อสื่อมวลชนในพุทธศาสนาเข้าไปใช้บริการของสื่ออินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social network) ก็ย่อมทำให้ชาวพุทธเกิดการแบ่งกลุ่มเข้ากับพวกที่มีความศรัทธาหรือความเชื่อด้านพุทธศาสนาแบบเดียวกับตน การสื่อสารจึงถูกขีดวงจำกัดแค่มวลชนในกลุ่ม (groups) เช่น กลุ่มในเฟซบุ๊ก (facebook) กลุ่มในไลน์ (LINE) เป็นต้น ซึ่งจะเป็น

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนิกชนจำกัดอยู่ในกลุ่มของตนเองเท่านั้น ความเห็นเชิงอุดมการณ์และความเชื่อที่ได้รับจากสื่อมวลชนในพุทธศาสนาแคบลง ความเป็นสำนักใครสำนักจะปรากฏชัดขึ้น พุทธศาสนิกชนจะใส่ใจเฉพาะกลุ่มที่ตนเองศรัทธา ไม่มีเวลาไปแสวงหาความรู้จากแนวคิดทางด้านพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวหากดำเนินการต่อไปเป็นระยะเวลายาวนานและมีการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ก็จะเกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อศรัทธาความเชื่อในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาตัวแปรอธิบายผลกระทบต่อศรัทธาความเชื่อทางศาสนาเพียงสี่ตัวแปรเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามยุคโลกาภิวัตน์ อาจจะมีตัวแปรใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น ความผันผวนทางเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่กว้างไกลและรวดเร็วขึ้น ควรมีการศึกษาในเชิงลึกเกี่ยวกับการบริโภคสื่อของพุทธศาสนิกชน และการควบคุมสื่อที่มีการนำเสนอบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของรัฐในการส่งเสริม และ/หรือสืบทอดพระพุทธศาสนาในอนาคต

References

- Anannawee, P. (2010). *Principles, concepts, theory, administration, education*. (3rd ed.). Chonburi: Montri Press. (in Thai)
- Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life*. New York: Wiley.
- Chabundit, K., Naresseene, K. & Kalyanamit, A. (2013). Strategies for proactive Buddhism, propagation. *Graduate Journal Rajamangala University of Technology Thanyaburi In the Royal Palace*. 7(2), 55-67 (in Thai)
- Chaiwong, S. (2015). Community leaders and promoting the use of sufficiency economy concept in community. *Journal of the Buddhist College of Lampang*. 3(2). 47-54. (in Thai)
- Chanjumnong, S. (1997). *Faith and belief toward philosophy and religion*. Bangkok: Sukkaphap Jai. (in Thai)
- Charoenwongsak, K. (2016). *Network management: key strategies for the success of Educational reform*. Bangkok: Success Media. (in Thai)
- Choopiban, M. (2009). Opportunity to cultivate environmental governance culture in industrial area

- by communication process and community sharing activities. *Journal of Environmental Management*, 5(1), 39-60. (in Thai)
- Daft, R. L. (2003). *Leadership theory*. New York: McGraw-Hill.
- Kaikaew, T. (2013). *The social network-making: a case study amateur soccer players In the Northern Bagnkok Area*. Mater of Arts, Social Development Administration, National Institute of Development Administration (NIDA). (in Thai).
- Khwannak, K. (2016). *The role of the monks as a development network in Chiang Mai*. Master of Social Work, Thammasat University, Bangkok. (in Thai)
- Lasswell, H. D. (1948). *The Structure and function of communication in society*. In Schramm, mass communications. (2nd ed.). Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Lassewll, H. D. (1960). *Power and society*. New Havens: Yale University.
- Margaret J. W. (1999). *Measurement-based management of network resources*. Retrieved from <https://www.cl.cam.ac.uk/~awm22/publication/moore2002phd.ps.gz>
- Office of the National Economic and Social Development Borad. (2016). *National Economic and Social Developmentp Plan*. (11), 2012-2016.
- Paitayawat, S. (2010). *Participation of the people inbuddhist activities*. Bangkok: Siam University. (in Thai)
- Pho-Suwan, K. (2014). The leadership on Buddhism propagation of Phramongkol Thepmuni (Sod Candasara). *STOU Education Journal*, 7(1), 113-117. (in Thai)
- Phra-Bideekasaravutmahalapho (Hongkam). (2015). The roles and leadership of Buddhist executive monks in the 21st century. *Journal of Nakhonratchasima College*, 9(1), 78-83. (in Thai)
- Phra Chaiyaporn Jantawangso. (2012). *A study of faith in insight mediation practice according to the four foundations of mindfulness*. Master of Arts. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (in Thai)
- Phrakruyanapetcharat (Tewin Piyatussi). (2014). Approach strategies of Buddhist progagation. *Journal of MCU Peace Studies*. 2(2), 80-93 (in Thai)
- Phramahanopporn Kantasilo (Saisin). (2014). *Leadership development of Sangha administration monks in Sangha Administrative Region*. Doctor of Philosophy. Bangkok: Mahachulalong kornrajavidyalaya University. (in Thai)
- Phramaha Hunsa Dhammahas. (2015). Honestly, as a fraud prevention tool in today's society. *Journal of Machula Academic*, 2(Special issues), 24-40. (in Thai)
- Phraphaitoon Arerunparat. (2012). *People's participation in Buddhist activities*. Bangkok: Siam University. (in Thai)
- PhraSamuapisek Srilatechow (Chometuek).(2014). *Study of the Leadership Phrathamsittinayok*. Master Thesis. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (in Thai)
- Phra Tham Pidok (Col. Puyutto). (2009). *The measure of buddhist prosperity*. Retrieved from *The measure of Buddhist prosperity*. (in Thai)
- Phra Thep Sophon (Prayuth Thammichitoto). (1996). *The Buddha in the globalization period*. Bangkok: The Dhamma Foundation. (in Thai)

- Phantarangsri, S. (2006) .*Comparative religion*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (in Thai)
- Phothipasitinan, P. (2017). *Developing Buddhism in England: the history and current situation*. Retrieved from <https://th.wikipedia.org/wiki/> (in Thai)
- Prasertsri, R. (2008). *Leadership*. (2nd ed.). Bangkok: Teeraphol and Syntex. (in Thai)
- Puttagosa, K. (2011). *Community development learning guide*. Bangkok: National Research Council of Thailand. (in Thai).
- Research Institute of Technology, Internet Poll (2017). *Explore the clergy using online media. Buddhists believe the wrong teachings*. Retrieved from <https://www.ryt9.com/s/bmnd/2468351> (in Thai).
- Ritzer, G., & Guppy, N. (1992). *Introduction sociology: Canadian version*. Thousand Oaks, Calif: SAGE.
- Saratta, V. (2012). *Theories, concepts and issues for educational administration*. Bangkok: Tawee Print. (in Thai)
- Srikrueadong, A., Rangmeesrisuk, J., & Phrakhrusangharak Chakkit Phuripunyo. (2015) *The development administration network in Nontaburi Municipality*. Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya. (in Thai)
- SungKeb, T. (2013). *Sustainable development*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Waritt, W, Yamcharoen, N., Sudithiluk, V. & Phramedhavinaiyaios (Suthep Buddhachanya). (2014). *A study of current communication pattern of Buddhism to the new generation in Thailand*. Bangkok: The Scretariat of the Senate.
- Wattanasiritham, & Srilukwha, W. (2009). *New political commentary on the community*. Retrieved from <http://rcp.in.th/topics/page/16/> (in Thai).

